

УДК 159.9.07

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.2(96).2024.108-117

Я-КОНЦЕПЦІЯ & ОСОБИСТІСНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

І. М. Гоян*, А. І. Петранюк**

У статті здійснюється концептуалізація таких широкоживаних аналітичних категорій як Я-концепція та особистісна ідентичність. У сучасному інтелектуальному дискурсі вони характеризуються високим рівнем поняттєвої невизначеності, а тому подекуди використовуються як взаємозамінні або ж синоніми. Така інтенція здебільшого проглядається у дослідженнях сформованих на теоретичному тлі наукового спадку американсько-німецького психолога Е. Еріксона. У своїх роботах учений активно послуговувався такими поняттями як особистісна ідентичність, Я-ідентичність та Его-ідентичність спричинивши цим самим відповідну поняттєву невизначеність в теорії особистості, яка до нього вже активно послуговувалася терміном "Я-концепція".

Уникненню сформованої в межах дисциплінарно організованої науки відповідної поняттєвої невизначеності могло б сприяти чітке й однозначне розуміння феномену особистісної ідентичності, яка у найзагальнішому вигляді постає сукупністю відповідних знань та уявлень індивіда про самого себе, оприявлених у вигляді свідомо сконструйованої розповіді, композиція якої поєднує в єдине й несуперечливе ціле розрізнений, а подекуди й суперечливий особистісний досвід, враховуючи водночас панівні в певному соціокультурному середовищі норми та цінності.

На відміну від особистісної ідентичності, виокремлена Е. Еріксоном Я-ідентичність може бути експлікована як еквівалент Я-концепції. Постаючи продуктом діяльності самосвідомості, вона виражає сукупність суб'єктивних уявлень та переконань індивіда про себе на певному конкретному етапі психофізичного розвитку людини і здебільшого має добре виражений оцінний характер, а тому впливає на ставлення індивіда до себе та свого оточення. Сукупність різномірних на різних етапах психофізичного становлення Я-концепцій через оповідь трансформуються в єдину, цілісну та неперервну особистісну ідентичність, яка характеризується тотожністю, що визнана Іншими.

Ключові слова: особистісна ідентичність, наративна ідентичність, Я-концепція, Я-ідентичність, свідомість, самосвідомість, рефлексія.

* Ігор Гоян / Ihor Hoian, доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціальної психології (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна)

ihor.hoian@pnu.edu.ua,

ORCID: 0000-0003-2548-0488

** Андрій Петранюк / Andrii Petraniuk, здобувач освіти третього освітньо-наукового рівня за спеціальністю 033 – філософія (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна)

andrii.petraniuk.22@pnu.edu.ua

ORCID: 0000-0001-5009-4795

SELF-CONCEPT & PERSONAL IDENTITY

I. M. Hoian, A. I. Petraniuk

The article conceptualizes such widely used analytical categories as self-concept and personal identity. In the contemporary intellectual discourse, they are characterized by a high level of conceptual ambiguity, and therefore are sometimes used interchangeably or synonymously. This intention is mostly evident in the studies formed on the theoretical background of the scientific heritage of the American-German psychologist E. Erikson. In his works, the scientist actively used such concepts as personal identity, self-identity, and ego-identity, thereby causing a corresponding conceptual uncertainty in the theory of personality, which before him had already actively used the term "self-concept".

A clear and unambiguous understanding of the phenomenon of personal identity could help to avoid the conceptual uncertainty that has developed within the disciplinarily organized science. In its most general form, it appears as a set of relevant knowledge and perceptions of an individual about himself or herself, revealed in the form of a consciously constructed narrative. Its composition combines disparate and sometimes contradictory personal experiences into a single and coherent whole, taking into account the norms and values prevailing in a particular socio-cultural environment.

In contrast to personal identity, the self-identity identified by E. Erikson can be explicated as an equivalent of the self-concept. As a product of the activity of self-consciousness, it expresses a set of subjective ideas and beliefs of an individual about himself or herself at a particular stage of psychophysical development and is mostly of a pronounced evaluative nature, and therefore affects the individual's attitude towards himself or herself and his or her environment. A set of self-concepts formed at different stages of psychophysical development and heterogeneous in content are transformed through narration into a single, integral and continuous personal identity characterized by identity recognized by others.

Key words: personal identity, narrative identity, self-concept, self-identity, consciousness, self-awareness, reflection.

Постановка проблеми та ступінь наукової розробленості.

Цікавість людини до самої себе проявилася ще у грецькій філософії. В цьому контексті можна, до прикладу, згадати про Платона, який, розглядаючи це питання у своїй Академії, стверджував: "Людина – це тварина, що має дві ноги й позбавлена пір'я". Почувши це, Діоген Лаертський, обскуб півня і приніс його до школи, оголосивши: "Ось платонівська людина!". Після цього до визначення було додано: "З широкими нігтями" [22: 207].

Вкрай курйозна історія з життя Платона сьогодні стала своєрідним нагадуванням про те, що сформувавши дефініцію людини ніколи не було простим завданням. Ситуація помітно ускладнилася у 20-х рр. XIX ст. після того як з'явилася серія портретів божевільних, написаних відомим французьким живописцем Теодором Жеріко. Своїми роботами він ознаменував зміни, які відбулися у

ставленні європейського суспільства до психічно хворих людей. Відтепер, як цілком аргументовано показав згодом М. Фуко, їх почали не тільки ізолювати аби створити ілюзію розумно впорядкованого суспільства, а ще й лікувати, що цілком закономірно призвело до стрімкого зростання наукового інтересу до внутрішнього світу та психіки людини [23: 241–243].

Зміни у ставленні до божевільних мали важливу, втім, як нам видається, не ключову роль у зростанні цікавості європейської спільноти до внутрішнього світу людини, її поведінки та особливо психіки, бо стосувалися тільки відносно незначної частини людей. Натомість індустріалізація та розвиток промисловості, які у XIX ст. почали дуже стрімко розвиватися тут, торкнулися усіх загалом і кожного окремо. Це спричинено тим, що капіталізм, тільки на перший погляд, ліквідував усі особисті залежності між

індивідами, а з ними, як цілком справедливо зауважував свого часу Е. Дюркгайм, і механічну солідарність, та створив загальний соціальний зв'язок – органічну солідарність, яка була надзвичайно складною формою взаємодії і взаємозалежності між індивідами в процесі обміну діяльністю та її результатами [7]. Цей новий зв'язок поступово набував форми абсолютно самокерованої сили, яка в суспільній свідомості могла уявлятися "світовим духом" (Г. Гегель [3]), розумом, "світовою волею" (А. Шопенгауер [21]), або просто ірраціональною чи навіть містичною силою, яка керує життям та долею людини. За таких обставин, вона, хоч і отримала автономію та право на вільний розвиток, та все ж почала поступово перетворюватися на одинака, який гостро переживає ілюзорний характер своєї свободи.

Цілком очевидно, що вкрай неоднозначне становище людини, яка, з одного боку, гостро переживала самотність, тиск зовнішніх сил та втрату своєї унікальності внаслідок стрімкого постання масового суспільства [16], а з другого – все ще прагнула зреалізувати усіма можливими засобами задекларовану соціальним проектом Модерну свободу, стимулювавши зростання цікавості науковців до проблем особистості. Її пробудила низка тогочасних інтелектуалів, серед яких, насамперед, хотілося б згадати У. Джеймса [9], Ч. Кулі [12], Дж. Міда [14], З. Фрейда [23] та К. Юнга [28]. Досліджуючи внутрішній світ та психіку людини, вони сформували той поняттєвий апарат, яким до сьогодні активно послуговуються вчені, опрацьовуючи різноманітні аспекти теорії особистості. В цьому контексті доречно згадати сформовану З. Фрейдом структуру людської психіки з такими її компонентами як "Воно" ("Ід"), "Я" ("Его") і "Над-Его" ("Супер-Его") [23], розроблену Дж. Мідом Я-концепцію, складовими якої стали "І" ("Я"), "Ме" (узагальнений інший або соціальне Я) і "self" (цілісна особистість)[14] чи вчення про несвідоме К. Юнга, який доповнив

поняттєву невизначеність теорії особистості поняттям "самість" [28].

Неоднозначність категоріального статусу цілої низки понять, не применшує внеску вище згаданих учених у розробку теорії особистості. Адже саме з їхніми роботами пов'язують становлення Я-концепції, яка в сучасному інтелектуальному дискурсі розглядається як "стрижневе утворення онтогенетичного розвитку людини, центральна ланка самосвідомості, відносно стабільна, і водночас динамічна, і певною мірою усвідомлена система уявлень особи про саму себе, цілісний образ власного "Я" [26: 198]. Втім, цим, як стверджує О. Гуменюк, її значення не обмежується, бо "Я-концепція – не лише продукт самосвідомості, а й важливий чинник спричинення людської поведінки, діяльності, тобто таке внутрішнє утворення, котре фундаментально опосередковує і нашу особисту позицію, і набір соціальних ролей, і професійний статус, і навіть нашу долю" [5: 4].

Я-концепція "включена у структуру особистості" як результат особистісного розвитку, і навіть як "вершинне утворення особистості", що "резонує із сутністю людини, з його самістю, з його духовністю" [26: 199], привертає чимало уваги фахівців. У цьому контексті можна згадати праці таких сучасних закордонних та українських учених як К. Верлес та Ю. Фасбендер [2], І. Гресько [3], О. Гуменюк [5], В. Гекас [6], О. Демчук [7], А. Макконнелл та Л. Стрейн [15], О. Фурман [25] тощо.

Всупереч стійкому інтересу науковців до Я-концепції від часів її виникнення і до наших днів, наразі вкрай складно говорити про однозначність підходів до її тлумачення. Певним чином це спричинено виходом у світ у середині ХХ ст. досліджень німецько-американського психолога Е. Еріксона, у яких він поставив, здавалося б нову, для тогочасного інтелектуального дискурсу проблему особистісної ідентичності, залишивши між тим поза

своєю увагою концептуальне розмежування з вже сформованою в той час Я-концепцією. Ситуація істотно не змінилася і згодом, що призвело до того, що в сучасному інтелектуальному дискурсі ці аналітичні категорії залишаються вкрай невизначеними, а подекуди навіть вживаються як взаємозамінні. Це помітно ускладнює проведення надзвичайно актуальних сьогодні міждисциплінарних досліджень, ставлячи на порядок денний проблему концептуалізації, а з нею й змістового розрізнення Я-концепції та особистісної ідентичності.

Мета дослідження – здійснити концептуалізацію таких широковживаних у сучасному інтелектуальному дискурсі аналітичних категорій як Я-концепція та особистісна ідентичність.

Дискусія та результати. В супереч тому, що з кінця XIX ст., цікавість науковців до проблеми людини й передусім проблема формування зрілої особистості, а з нею і Я-концепції, незмінно залишалася в полі уваги українських та закордонних науковців, навіть сьогодні в її осмисленні залишаються істотні прогалини та суперечності. Аби виявити їх наведемо кілька загальноновизнаних на сьогодні переконань, висловлених українською дослідницею О. Демчук. Експлікуючи Я-концепцію як продукт розвитку самосвідомості [7: 240], науковиця стверджує, що "самосвідомість є складним психічним процесом, сутність якого полягає у сприйнятті особистістю численних "образів" самої себе в різних ситуаціях діяльності та поведінки, в усіх формах взаємодії з іншими людьми й у поєднанні цих образів в єдине цілісне утворення – поняття власного Я" [7: 242]. Цілоком виважене, як видається, визначення, О. Демчук дещо згодом доповнює, стверджуючи, що у процесі "розгортання активів самосвідомості в часі", Я "стає все складнішим і в міру збільшення кількості образів, які інтегруються в понятті про саму себе, формується досконаліший, глибший і адекватний образ власного Я" [7: 242].

На перший погляд, висновки та твердження О. Демчук суголосні теоретичним узагальненням зробленим ще Е. Еріксоном. Дослідник, з іменем якого сьогодні пов'язують входження в інтелектуальний дискурс концепту ідентичність, розробляючи структуру особистості у широковідомій сьогодні роботі "Ідентичність. Юність і криза" ("Identity. Youth and Crisis") виокремлював її "Его-аспект" та "Я-аспект", вважаючи, що останній відображає те, ким людина себе бачить в тій чи іншій життєвій ситуації на кожному конкретному проміжку її психофізичного розвитку. Власне кажучи, Я, згідно з переконаннями Е. Еріксона, це одна з соціально визнаних ролей або навіть образів соціальної самопрезентації особистості, які у єдності своїй формують Я-ідентичність [10: 211]. Натомість "Его-ідентичність", згідно з переконанням німецько-американського вченого, це несвідомий процес, який відображає внутрішнє сприйняття людиною своєї цілісності, яке "характеризується тотожністю самій собі та цілісністю як щодо внутрішнього досвіду, так і щодо актуальності для інших" [10: 218].

Як бачимо, попри суголосність низки зроблених вище загаданими дослідниками висновків, у їхніх роздумах яскраво проглядається ще й істотна відмінність. Так, до прикладу, Е. Еріксон, експлікує "Его-ідентичність" як несвідоме сприйняття безперервної цілісності особистості, попри ті зміни та розвиток, які намічаються у її сприйнятті тих, часом суперечливих образів Я, які можуть виникнути на кожній з восьми стадій психофізичного становлення особистості. Натомість коли він говорить про Я і тим паче про інтеграцію різних образів Я в єдиний ансамбль, то мова йде радше про певний конкретний проміжок часу, тобто певну стадію психофізичного розвитку особистості, яка представлена різноманітними соціальними ролями, інтегрованими в "Я-ідентичність". На противагу цьому, О. Демчук стверджує, що розгортаючись у часі, Я стає складнішим, внаслідок чого "формується досконаліший, глибший і адекватний

образ власного Я" [7: 242], а не Я-ідентичності і тим паче Его-ідентичності, у її еріксонівській інтерпретації.

Аби прояснити суперечностей у співвідношенні між Я-концепцією та особистісною ідентичністю, розглянемо процес інтеграції сформованих на різних стадіях психофізичного розвитку проявів або, говорячи словами О. Демчук, образів Я у "досконаліший, глибший і адекватний образ власного Я". Для реалізації цього завдання розглянемо дефініції самосвідомості поширені в сучасній психології. Тут, як свідчить Сучасний тлумачний психологічний словник (авт. В. Шапара), вона здебільшого розглядається як "образ себе і ставлення до себе", які, своєю чергою, "нерозривно пов'язані з прагненням до змінювання себе, самовдосконалення" [27: 448], або ж як певне утворення у "структурі особистості, яке конституює потребу й уміння індивіда критично оцінювати та контролювати свою поведінку, довільно скеровувати, перебудовувати власні дії та вчинки з урахуванням їхніх можливих наслідків для навколишніх і для себе особисто" [1: 120]. Інакше кажучи, сформовані самосвідомістю образ і ставлення до себе визначають поведінку та діяльність особистості у соціальному просторі, втім точно так само, як і виокремлена Е. Еріксоном Я-ідентичність [10: 212–125]. Це ж, своєю чергою, дає підстави припускати, що Я-ідентичність та Я-концепція – це синонімічні аналітичні категорії, а їх вживання залежить і від особистих пріоритетів та вподобань дослідників, і від історично сформованих в різних наукових галузях термінологічних традицій.

Виявлений нами вплив Я-концепції та Я-ідентичності на поведінку людини, безумовно має важливе, втім, як нам видається, не вирішальне значення для розрізнення згаданих аналітичних категорій. Ключову роль, як стверджував свого часу П. Рікер, тут відіграє критерій неперервної наступності [19: 142]. Він, як цілком аргументовано показав французький філософ, є важливим атрибутом ідентичності, а тому його застосування до Я-концепції дасть

можливість перевірити доцільність її експлікації як еквівалента Я-ідентичності, а відтак і як компонент Его-ідентичності, всупереч панівним у сучасній психології переконанням у тому, що ідентичність є складовою Я-концепції [13].

Застосовуючи критерій неперервної наступності до Я-концепції, водночас нагадаємо, що остання, як свідчать сучасні психологічні розвідки, розглядається як продукт розвитку самосвідомості [7: 240], тобто виникає у процесі рефлексії, яку, як цілком справедливо зауважує український дослідник Р. Павелків, філософи експлікують її як "процес міркування індивіда, що відбувається в його власній свідомості". Цю думку загалом поділяють і психологи, для яких вона постає принципами людського мислення, які "спрямовують людину на осмислення й усвідомлення власних форм свідомості з метою предметного розгляду самого знання, критичного аналізу його змісту й методів пізнання, а також аналізу особистістю своєї діяльності з метою глибокого самопізнання, що розкриває внутрішню будову й специфіку духовного світу людини" [17: 85].

Попри несуттєві розбіжності у тлумаченні рефлексії у філософії та психології, зауваження Р. Павелкова все ж дають підстави дещо перефразувати запропоноване О. Демчук визначення самосвідомості та розглядати останню як процес рефлексії свідомості щодо самої себе. Завдяки цьому, рефлексія, як стверджує В. Кебуладзе, розкриваючи специфіку феноменології Е. Гуссерля, забезпечує "вихід із природної настанови, в якій ми зосереджені на тому, що ми переживаємо, а не на самому переживанні", адже "рефлексія дає нам самі акти схоплення", та відкриває "принципову інтенційність, тобто спрямованість свідомості у своїх переживаннях на явища, що постають у цих переживаннях" [11: 38].

Виявлений Е. Гуссерлем інтенційний характер свідомості, дає підстави стверджувати, що свідомість спрямована на саму себе, тобто

самосвідомість, може бути експлікована як ноєма або "реальний момент життя свідомості". Він, як стверджує В. Кебуладзе не може бути зведений ні до предмета, ні до сенсу чи ідеї в платонівській її інтерпретації [11: 49]. Ноєма, у найбільш спрощеному вигляді, – це ірреальний образ предмета, який постає у свідомості і відрізняється від самого предмета, проте нерозривно пов'язаний з ним завдяки апропріації. Остання постає здатністю свідомості домислювати невидимі у безпосередньому сприйнятті сторони об'єкта. Показовим прикладом тут, як стверджує В. Кебуладзе може стати споглядання будинку як тривимірного об'єкта, а не тільки фасаду, який мав би з'явитися у процесі його безпосереднього споглядання. Така апропріація у феноменології Е. Гуссерля, згідно з твердженнями В. Кебуладзе, не є самостійним актом свідомості, а тому вона не має власної темпоральності, бо свідомості "не потрібно додаткового часу аби апропріувати тло презентованого" [11: 53].

Цілком зрозуміло, що досвід свідомості не складається з окремих інтенційних актів, а постає невинним потоком інтенційних переживань, які до того ж мають темпоральний характер. Відповідно, для того, щоб прояснити яким чином минулі переживання, зберігаючи статус минулих, активізуються у теперішніх переживаннях, або ж як майбутнє, присутнє в теперішньому переживанні зберігаючи водночас позицію майбутнього, Е. Гуссерль вводить поняття "ретенція". Воно використовується для позначення здатності свідомості утримувати щойно пережиті моменти досвіду у теперішньому переживанні, але "в модусі щойно-пережитого, що залишило ретенційний слід у свідомості" [11: 60]. Показовим прикладом тут може стати сприйняття мелодії, яке не можна звести до сприйняття окремого звуку й до сприйняття всіх звуків одночасно. Мелодія сприймається як мелодія саме завдяки здатності утримувати в свідомості звуки, які щойно пролунали і відтінювати їх у минуле.

Ситуація істотно ускладнюється у реальному сприйнятті, де людина має справу не з послідовністю тепер-моментів, кожний з яких ретенційно модифікується, а "складну систему ретенцій, що накладаються одна на одну, модифікують одна одну, утворюючи "ретенційний шлейф"" [11: 50]. Саме він, як свідчить феноменологія Е. Гуссерля, забезпечує конституювання безперервності плину досвіду, а з ним і формування образу Я, або іншими словами Я-концепції, як продукту розвитку самосвідомості. Це ж дає нам підстави стверджувати, що Я-концепція, як продукт розвитку самосвідомості, перманентна в часі, а відтак може бути експлікована як синонімічна за змістом Я-ідентичності в її еріксонівській інтерпретації. Наші висновки загалом суголосні роздумам та теоретичним узагальненням Дж. Міда [14], який розглядав Self, тобто Я-концепцію, як єдність, але не тотожність Me та I, або ж К. Роджерса [19], який експлікував Я як єдність реального та ідеального Я.

Таким чином, Я-концепцію можна розглядати як синонім Я-ідентичності, як мінімум з огляду на те, що обидві аналітичні категорії виражають перманентну в часі й суб'єктивну за змістом сукупність всіх можливих уявлень та переконань індивіда про себе. Такі уявлення, як стверджував Р. Бернс, мають добре виражений оцінний характер і видаються цілком переконливими незалежно від того, чи ґрунтуються вони на об'єктивному знанні, чи суб'єктивному переконанні, та відбивають стійкі тенденції у поведінці індивіда [1: 3]. Специфіка останніх залежить від того, наскільки індивіду вдається зреалізувати сформовані суспільством для кожної стадії психофізичного розвитку завдання та здобути чесноти, які сприятимуть чи перешкоджатимуть його гармонійній взаємодії зі світом. Це ж, своєю чергою, означає, що на різних стадіях психофізичного становлення індивіда ми можемо мати відмінні Я-концепції. Така ситуація ускладнює формування особистісної ідентичності,

вигляду Е. Еріксоном як "сприйняття самототожності та безперервності свого існування в часі й просторі, а також сприйняття того факту, що інші визнають її однотипність і безперервність" [10: 50]. Інакше кажучи, говорити про особистісну ідентичність ми можемо у випадках, коли індивід сприймає тотожність змінних у часі, проте безперервних у часі й просторі та визнаних іншими образів Я. Вони, як показано вище формуються в процесі рефлексії та взаємодії зі значущими Іншими, що нерідко призводить до відмінностей у сприйнятті Я-концепції навіть в його об'єктивних характеристиках, як, приміром вік людини. До прикладу розглянемо сорокаріччя, яке в межах одних Я-концепцій експліковане як час розквіту, а в інших – як початок старіння [1: 5]. Такою ж неоднозначною може бути оцінка цього віку значущими для людини Іншими. Втім саме їхні думки та оцінки, як стверджував Е. Еріксон [10] та цілком аргументовано довів Т. Парсонс [17: 146], зазвичай стає основою наших оцінних характеристик та знання про себе.

Незмінна присутність Іншого у процесі формування не тільки Я-концепції, а й особистісної ідентичності, повертає у поле уваги теоретичні узагальнення та висновки П. Рікера. У широковідомій сьогодні роботі "Сам як інший", цей філософ аргументовано показав, що особистісна ідентичність може існувати тільки у вигляді нарративної ідентичності [19: 151]. Це ж, своєю чергою, означає, що особистісна ідентичність, маючи свідомий характер, не може бути зведена до виокремленої Е. Еріксоном "Его-ідентичності". Крім того, особистісна ідентичність репрезентована у вигляді нарративної ідентичності сформованої за принципом автобіографічної розповіді, дає можливість, з одного боку, уникнути розгляду ідентичності тільки крізь призму тотожності індивіда певній соціальній групі, а з іншого – не зводити особистісну ідентичність до Я-концепції, як системи вкрай суб'єктивних уявлень

індивіда про себе. Це зумовлено тим, що нарративна ідентичність вибудовується на тлі панівних в певному культурному середовищі норм і цінностей у вигляді розповіді про себе, в якій індивід покладає себе як Іншого, тобто персонажа розповіді, досвід якого дозволяє вибудувати власні життєві орієнтири. Водночас нарратив про себе, завдяки внутрішній єдності композиції, зберігає цілісність, поєднуючи сформовані під впливом Інших суперечності відмінних на різних стадіях психофізичного розвитку Я-концепцій, тим самим не тільки структурує пам'ять, а й вибудовує цілісне уявлення про себе, як про унікальну особистість, здатну гармонійно поєднати суб'єктивні переконання та суспільні вимоги, внутрішні прагнення з реальними можливостями.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Незважаючи на стійку увагу дослідників до таких аналітичних конструктів як Я-концепція та особистісна ідентичність, в сучасному інтелектуальному дискурсі наразі відсутнє чітке та однозначне їх розмежування. Така ситуація спричинена високим рівнем зневаги до методу понятійно-категоріального аналізу у панівних сьогодні міждисциплінарних дослідженнях, унаслідок чого відмінні за своїм змістовим наповненням чи однозначно невизначені в сучасній соціогуманітарній науці аналітичні категорії видаються взаємозамінними і навіть синонімічними, що, звісно, може і породжує певну поняттєву невизначеність, яка добре проявляється у визначенні таких аналітичних категорій як Я-концепція та особистісна ідентичність. Попри позірну змістову близькість, ці аналітичні категорії використовуються для позначення різних психологічних феноменів. Так, до прикладу, особистісна ідентичність формується у процесі психофізичного розвитку людини і постає знанням людини про себе як про свою цілісність і безперервність у процесі змін, що відбуваються у процесі взаємодії зі значущими Іншими. Таке знання

яскраво проглядається в автобіографічній розповіді, яка завдяки цілісності композиції, дає можливість забезпечити внутрішню єдність всіх можливих відмінностей, які виникають у процесі психофізичного розвитку, під впливом значущих Інших, водночас зберігаючи унікальність особистості. На противагу особистісній ідентичності, Я-концепція, як еквівалент Я-ідентичності, – це продукт діяльності самосвідомості, що виникає у процесі саморефлексії на кожному конкретному етапі психофізичного розвитку людини і має добре виражену оцінну характеристику, яка визначає

ставлення людини до себе та оточуючих. Сукупність різнорідних на різних етапах психофізичного становлення Я-концепцій через оповідь трансформуються в єдину, цілісну та перманентну в часі особистісну ідентичність, яка характеризується тотожністю самій собі та цілісністю, яку визнають інші.

Запропоноване у статті розрізнення між Я-концепцією та особистісною ідентичністю не є вичерпним та остаточним і може бути доповненим чи переосмисленим у подальших наукових дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боришевський М. Самосвідомість як фактор психічного розвитку особистості. *Психологія і суспільство*. 2009. № 4 (38). С. 119–126.
2. Burns R. B. *Self-concept development and education*. London; New York: Holt, Rinehart and Winston, 1982. 441 p.
3. Wehrle K., Fasbender U. Self-concept. *Encyclopedia of personality and individual differences*. 2019. Vol. 1. P. 3–5.
4. Hegel G. W. F. *Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte*. Leipzig: Reclam Verlag, 1924. 566 s.
5. Гресько І. М. Ясність Я-концепції як чинник гармонійної особистості. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2021. Вип. 10. С. 39–45.
6. Гуменюк О. *Психологія Я-концепції*. Тернопіль: Економічна думка, 2004. 309 с.
7. Gecas V. The self-concept. *Annual review of sociology*. 1982. Vol. 8. P. 1–33.
8. Демчук О. А. Я-концепція як продукт розвитку самосвідомості особистості. *Молодий вчений*. 2016. Вип. 12. С. 240–243.
9. Durkheim E. *The Division of Labour in Society*. New York: Macmillan, 1984. 416 p.
10. James W. Person and personality. In *Essays in psychology* /F. Burkhardt, Ed. Cambridge, MA: Harvard University Press. 1983. P. 315–321.
11. Erikson E. *Identity Youth and Crisis*. New York; London: Norton & Company. 1994. 336 p.
12. Кебуладзе В. *Феноменологічна психологія і феноменологічна соціологія*. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2021. 134 с.
13. Cooley C. H. *Social Organization: A study of the larger mind*. New York: Charles Scribner's Sons, 1909. 426 p.
14. Макаренко С. С. Національна ідентичність як складова формування Я-концепції особистості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психологічна*. 2012. Вип. 2 (2). С. 345–354.
15. Mead G. H. *The Social Self*. URL: <http://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/us/mead3.htm> (дата звернення 10.09.2024).
16. McConnell A. R., Strain L. M. Content and structure of the self-concept. In *The self* / Edited by C. Sedikides, St. J. Spencer. Philadelphia: Psychology Press. 2011. P. 51–73.
17. Ортега-і-Гасет Х. *Бунт мас*. Нью-Йорк: Видання ООЧСУ, 1965. 158 с.
18. Павелків Р. В. Рефлексія як механізм формування індивідуальної свідомості та діяльності особистості. *Вісник післядипломної освіти*. 2019. Вип. 8(37). С. 84–98.
19. Parsons T. *The Social System*. London and New York: Routledge, 2005. 404 p.
20. Пікер П. *Сам як інший*. К.: Дух і літера, 2000. 458 с.

21. Rogers C. R. *A Theory of Therapy, Personality, and Interpersonal Relationships: As Developed in the Client-centered Framework*. New York: McGraw-Hill, 1959. 70 p.
22. Schopenhauer A. *Die Welt als Wille und Vorstellung: Vollständige Ausgabe nach der dritten, verbesserten und beträchtlich vermehrten Auflage von 1859*. Köln: Anaconda Verlag, 2009. 992 s.
23. Sloterdijk P. *Kritik der zynischen Vernunft*. Berlin: Suhrkamp Verlag, 1983. 959 s.
24. Freud S. *Das Ich und das Es*. Leipzig: Internationaler Psychoanalytischer Verlag, 1923. 83 s.
25. Foucault M. *Madness and Civilization. A History of Insanity in the Age of Reason*. New York: Vintage Books, 1988. 300 p.
26. Фурман О. Є. Я-концепція як предмет багатоаспектного теоретизування. *Психологія і суспільство*. 2018. № 1-2. С. 38–67.
27. Чайка Г. В. Я-концепція як структурно-динамічний аспект поняття «я» в працях українських і зарубіжних дослідників. *Актуальні проблеми психології*. 2016. Вип. 14. (11). С. 196–211.
28. Шапар В. Б. *Сучасний тлумачний психологічний словник*. Харків: Прапор, 2007. 640 с.
29. Юнг К. Г. *Архетипи і колективне несвідоме*. Львів: Астролябія, 2012. 588 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Boryshevskiy, M. (2009). Samosvidomist yak faktor psykhnichnoho rozvytku osobystosti. [Self-awareness as a factor in the mental development of the individual]. *Psykhologhiia i suspilstvo*. № 4 (38). S. 119–126 (in Ukrainian).
2. Burns, R. B. (1982). *Self-concept development and education*. London; New York: Holt, Rinehart and Winston (in English).
3. Wehrle, K., Fasbender, U. (2019). Self-concept. *Encyclopedia of personality and individual differences*. Vol. 1. P. 3–5 (in English).
4. Hegel, G. W. F. (1924). *Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte*. Leipzig: Reclam Verlag (in German).
5. Hresko, I. M. (2012). Yasnist Ya-kontseptsii yak chynnyk harmoniinoi osobystosti. [Clarity of self-concept as a factor of a harmonious personality]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia psykholohichni nauky*. Vyp. 10. S. 39–45 (in Ukrainian).
6. Humeniuk, O. (2004). *Psykhologhiia Ya-kontseptsii*. [Psychology of the self-concept]. Ternopil: Ekonomichna dumka (in Ukrainian).
7. Gecas, V. (1982). The self-concept. *Annual review of sociology*. Vol. 8. P. 1–33 (in English).
8. Demchuk, O. A. (2016). Ya-kontseptsiiia yak produkt rozvytku samosvidomosti osobystosti. [Self-concept as a product of the development of self-awareness]. *Molodyi vchenyi*. Vyp. 12. S. 240–243 (in Ukrainian).
9. Durkheim, E. (1984). *The Division of Labour in Society*. New York: Macmillan (in English).
10. James, W. (1983). Person and personality. In *Essays in psychology* /F. Burkhardt, Ed. Cambridge, MA: Harvard University Press. P. 315–321 (in English).
11. Erikson, E. (1994). *Identity Youth and Cris*. New York; London: Norton & Company (in English).
12. Kebuladze, V. (2021). Fenomenolohichna psykholohiia i fenomenolohichna sotsiolohiia. Kyiv: KNU imeni Tarasa Shevchenka (in Ukrainian).
13. Cooley, C. H. (1909). *Social Organization: A study of the larger mind*. New York: Charles Scribner's Sons (in English).
14. Makarenko, S. S. (2012). Natsionalna identychnist yak skladova formuvannia Ya-kontseptsii osobystosti. [National identity as a component of the formation of the self-concept]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. seriiia psykholohichna*. Vyp. 2 (2). S. 345–354 (in Ukrainian).

15. Mead, G. H. (1913). *The Social Self*. URL: <http://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/us/mead3.htm> (last accessed: 10.09.2024) (in English).
16. McConnell, A. R., Strain, L. M. (2011). Content and structure of the self-concept. *In The self* / Edited by C.Sedikides, St. J. Spencer. Philadelphia: Psychology Press. P. 51–73 (in English).
17. Ortega y Gasset, J. (1965). *The Revolt of Masses*. New York: Vydannia OChSU (in Ukrainian).
18. Pavelkiv, R. V. (2019). Refleksiiia yak mekhanizm formuvannia individualnoi svidomosti ta diialnosti osobystosti. [Reflection as a mechanism for the formation of individual consciousness and activity]. *Visnyk pislidyplomnoi osvity*. Vyp. 8 (37). S. 84–98 (in Ukrainian).
19. Parsons, T. (2005). *The Social System*. London and New York: Routledge (in English).
20. Ricoeur, P. (2000). *Sam yak inshyi*. [Oneself as Another]. *Dukh i litera* (in Ukrainian).
21. Rogers, C. R. (1959). *A Theory of Therapy, Personality, and Interpersonal Relationships: As Developed in the Client-centered Framework*. New York: McGraw-Hill (in English).
22. Schopenhauer, A. (2009) *Die Welt als Wille und Vorstellung: Vollständige Ausgabe nach der dritten, verbesserten und beträchtlich vermehrten Auflage von 1859*. Köln: Anaconda Verlag (in German).
23. Sloterdijk, P. (1983). *Kritik der zynischen Vernunft*. Berlin: Suhrkamp Verlag (in English).
24. Freud, S. (1923). *Das Ich und das Es*. Leipzig: Internationaler Psychoanalytischer Verlag (in German).
25. Foucault, M. (1988). *Madness and Civilization. A History of Insanity in the Age of Reason*. New York: Vintage Books (in English).
26. Furman, O. Ye. (2018). Ya-kontseptsiiia yak predmet bahatoaspektneho teoretyzuvannia. [Self-concept as a subject of multidimensional theorizing]. *Psykhohiia i suspilstvo*. Vyp. 1-2, S. 38–67 (in Ukrainian).
27. Chaika, H. V. (2016). Ya-kontseptsiiia yak strukturno-dynamichni aspekt poniattia «ia» v pratsiakh ukrainskykh i zarubizhnykh doslidnykiv. [The self-concept as a structural and dynamic aspect of the concept of “I” in the works of Ukrainian and foreign researchers]. *Aktualni problemy psykhohiï*. Vyp. 14 (11). S. 196–211 (in Ukrainian).
28. Shapar, V. B. (2007). *Suchasnyi tлумachnyi psykhologichnyi slovnyk*. [A modern explanatory psychological dictionary]. Xarkiv: Prapor (in Ukrainian).
29. Jung, C. G. (2012). *Arkhetypy i kolektyvne nesvidome*. [The Archetypes and the Collective Unconscious]. Lviv: Astroliabiia (in Ukrainian).

Receive: September 02, 2024

Accepted: October 04, 2024